

Opponensi vélemény Fülöp Márta
„A versengés, a győzelem és a vesztes pszichológiája és kulturális
különbségei”
c. doktori értekezéséről (2014)

I. Általános vélemény

Fülöp Márta disszertációja rendkívül alapos körképet nyújt a versengés, a győzelem és a vesztes pszichológiájáról. A címben is megjelölt fókusz a téma kulturális szempontú rétegezését ígéri, azonban, amit kapunk, még ennél is több. A nemi összevetés szisztematikusan megjelenik, és ahol lehet a versengés, győzelem és vesztes életkori, és egyéb demográfiai vetületeit is vizsgálja a szerző.

Három, módszertanában és kérdésfelvetésében markánsan különböző, egymást nemcsak időrendben, de logikailag is követő kutatás tapasztalatait követhetjük nyomon.

Az első kutatás nyílt kérdésekre adott válaszok tartalomelemzése útján vezet el ahhoz a tézishoz, hogy a versengés-fogalom kulturálisan meghatározott, a magyar válaszadóknál inkább kapcsolódik a szűkös erőforrásokért vívott harchoz, a japán válaszadóknál pedig a fejlődéshez, növekedéshez. E vizsgálat további fő tézise, hogy a versengés társas értelemben nem feltétlenül pusztító, a vetélytárs megbecsülése és a fair play küzdelem a versengő kapcsolatot pozitív társas kapcsolattá teheti.

A második kutatás az AGA módszer (Asszociatív Csoport Analízis Technika) alkalmazásával a versengésre adott asszociációkat elemzi és veti össze 6 ország válaszadójának asszociációira alapozva (angol, magyar, török, indiai, japán, kínai). Az Inglehartnak a McClelland-i alapokon nyugvó *posztmodern értékek elméletére* nagyban alapozó vizsgálat legfőbb konklúziója, hogy a versengésre adott jelentések kapcsolatba hozhatók az országok gazdasági fejlettségével. A gazdaságilag legfejlettebb országok válaszadójának asszociációi a versengéssel kapcsolatban több negatív érzelmet és enerváltságot tükröznek, míg a gazdaságilag dinamikusan fejlődő országok válaszadójának asszociációi több keménységet, harciasságot, pozitív érzelmet. A vizsgálat rámutatott, hogy az asszociációs tartalmak igen nagy hányada a győzelem és veszteség fogalmai köré csoportosul, ebből logikailag következett e két jelenség pszichológiájának kulturális összevetése a harmadik kutatásban.

A harmadik kutatás a kérdőíves módszert alkalmazza, és jut el ahhoz a megállapításhoz, hogy mind a győzelemre mind a veszteségre adott érzelmi és viselkedési válaszoknak lehet egy olyan univerzális mintázata, mely az elkerülő-feladó, illetve a kiegyensúlyozottan megküzdő választípusokat tartalmazza.

Mindhárom vizsgálat alapján kerül megfogalmazásra az a fontos tézis, hogy a versengés, győzelem és vesztes pszichológiájában a kulturális különbségek markánsabbak, mint az egy adott kultúrán belül megjelenő különbségek, legyenek azok nemi különbségek, vagy más demográfiai változó mentén jelentkező különbségek.

A kutatások lenyűgözően széleskörű és részletekben gazdag szakirodalmi bázisra támaszkodva valósultak meg, a megfigyelések igen gondos, nyomon követhető dokumentációt nyertek, az alkalmazott statisztikai elemzések adekvátak és professzionális

prezentációt kaptak, a megfogalmazott következtetések pedig általában és egészében véve meggyőzőek. Néhány kérdés tekintetében fölmerülnek elgondolkodtató kérdések, megválaszolandó dilemmák, tisztázandó pontok, opponensi véleményem következő nagy egységében ezekre térek ki, követve a dolgozat szerkezetét.

II. Kritikai észrevételek

(a.)

A dolgozat az együttműködés és versengés kutatásában lezajló paradigmaváltás bemutatásával kezdődik, mely jól megalapozza a későbbi kutatásoknak azokat az eredményeit, amelyekből kiderül, hogy a versengés a társas összetartozásnak és a pozitív társas meg tapasztalásoknak nem akadály.

A fejezetben részletes kritikát nyer a *társas értékorientáció* konstruktuma, mint az együttműködést és versengést az egydimenziós fölfogásra jellemzően szembeállító prominens példa, amivel kapcsolatban a kilencvenes években kezdett kiderülni, hogy ezek nem egymást kizáró viselkedésmódok. Külön föl hívja a szerző a figyelmet arra, hogy még Van Vugt is versengő altruizmusról beszél számos publikációjában, az a Van Vugt, aki korábban számos alkalommal használta a társas értékorientációs mérőeszközt, és aki a mérőeszköz legelterjedtebb formáját létrehozó Van Lange munkatársa (egészen pontosan a Phd témavezetője) volt.

Ehhez a gondolatfűzéshez kiegészítésképp pár aspektust hozzá kell tennünk.

A társas értékorientációval kapcsolatban a kezdetek kezdetén (Messick és McClintock, 1968) egészen egyértelmű volt, hogy az orientáció egy olyan *specifikus* helyzetben ragadja meg a viselkedésválasztás motivációs bázisát, melyben *választani* kell a versengés vagy az együttműködés között, nevezetesen a fogoly-dilemma helyzetben, illetve a *fogoly-dilemma logikájú* társas dilemmahelyzetekben. Tehát a konstruktum megfogalmazói soha nem állították, hogy az életben általában véve az együttműködés és a versengés összeegyeztethetetlen. Viszont azokban a helyzetekben, amelyekben való viselkedést a társas értékorientáció bejósolja, valóban összeegyeztethetetlen, legalább is az egyetlen döntési mozzanat szintjén strukturálisan bizonyosan. A társas dilemmák létezését pedig nem kérdőjelezhetjük meg. Más kérdés, hogy a társas értékorientációt később szélesebb értelemben használták. Például a konfliktusos tárgyalásokban való viselkedéssel összefüggésben (lásd 3 szakasszal lejjebb), ahol némi kiegészítéssel magyarázóerejét megtartotta.

Az is ismert, hogy ezekben a fentiekben nevezett logikájú helyzetekben való viselkedést a személyes motivációs orientáció mellett még számos más *kontextuális tényező* is befolyásolja. Triviális hatásként megnevezhetjük például a kapcsolat időtartamát, ami kedvez az együttműködő viselkedésválasztásnak, és természetesen hosszú távú kapcsolataikban az önérdelvezérelt orientációjú személyek is inkább együttműködnek. (Egyébként Balliet, Parks és Joireman 2009-ben írt metaanalízise szerint a proszociális orientációjú személyek hosszú távú kapcsolataikban is együttműködőbbek, mint az önérdelvezérelt személyek). Tehát, mondhatjuk, abban a kutatási áramlatban, melyben egyrészt társas dilemmákat használnak, és amelyekben az egyszeri döntés szintjén a versengés és az együttműködés vagylagos, egészen természetes, hogy *az egyes viselkedésválasztás szintje mellett a stratégiák hosszú távon való kifizetődését is elemzik*. Teszik ezt egyéni szinten is, és csoportszinten is. Így azt, hogy Van Vugt például versengő altruizmusról beszél, abban az értelemben, hogy a társas dilemma béli együttműködő választás a végelszámolásban még versenyképes is lehet, nem értékelném a társas értékorientáció konstruktuma szempontjából.

Továbbá, Van Lange maga is nyilvánvalóan látja a *társas dilemmák több szintjét, rétegzettségét*, például azt, hogy a versengő orientációval csoportközi versengés esetén nőhet a csoporton belüli együttműködés, vagy, hogy az individualisták a viszonyosság által belemerülhetnek együttműködésbe, stb (Van Lange és Joireman, 2010).

Fülöp Márta azt a szemléletet képviseli, mely az együttműködést és a versengést a társas kapcsolatokban két különböző dimenzióknak tekinti. A társas értékorientációs fölfogás bírálata kapcsán a disszertációból hiányoltam Pruitt és Rubin (1986) kettős-érdek elmélete vonulatát, mely érdekkonfliktusok kezelésében külön dimenzióként kezeli a saját érdek követését és a másik érdekének a tekintését. De Dreu, Weingart és Kwon (2000) a kettősérdek-modellben Deutsch együttműködés-elméletének egy olyan kiterjesztését látták, mely az együttműködő problémamegoldásban az igazságosság és az együttes hatékonyság mellett megfelelő hangsúlyt ad a saját érdek melletti elköteleződésnek is. Az érdekegyeztető tárgyalások módszerével élő publikációk sorának (több tíznek) a metaanalízise alapján megállapították, hogy az *együttműködő társas értékorientációjú* tárgyaló felek akkor vonódnak be az integratív problémamegoldásba, és érnek el magasabb együttes nyereséget, ha magas meg nem alkuvás jellemző rájuk, vagyis *saját érdekeikről* nehezen mondanak le. Vagyis a társas értékorientáció konstruktuma a többdimenziós fölfogásban is használható konstruktum.

(b.)

A második nagy fejezet ragyogó áttekintést nyújt a kulturális összehasonlító magyar kutatásokról. Ugyan nem csak a versengés témájához szorosan kapcsolódó kutatásokat gyűjti egybe, igazán részlet-gazdag módon nyernek kollégák kutatásai bemutatást, mely számomra önmagában is nagyon meggyőzően kollegiális, együttműködő, a hazai pszichológus-identitást erősítő teljesítmény. Azonban tekintettel arra, hogy ez az írás, ha nem is pontosan ebben a formájában, a *Pszichológia* folyóirat hasábjain megjelent, és maga a disszertáció e fejezet nélkül is éppen elég impozáns terjedelmű kerek egész lenne, a fejezet bennfoglaltságával kapcsolatban ambivalens érzéseim vannak.

(c.)

A harmadik nagy fejezet valóban a versengés tárgykörében mutat be kulturális összehasonlító vizsgálatokat. A szerző nagyon meggyőző érveket tár az olvasó elé azzal kapcsolatban, hogy a kulturális összehasonlítás által motiválva a versengést kísérletekkel, és *általában véve* kutatni nem annyira gyümölcsöző.

A széleskörű kulturális összehasonlítást alkalmazó kísérletezés gyakorlata védelmében azonban el kell ismernünk, hogy a kísérleteket alkalmazó kulturális összehasonlítás motivációja sokszor nem a különbségek keresése, hanem az, hogy az összefüggésekről ellenőrizze, hogy azok univerzálisak-e. Sokszor nem is a döntések, válaszok abszolút értelemben vett mértéke számít, hanem azt ellenőrzik, hogy az összefüggések ugyanolyanok-e. Eközben természetesen valóban, gyakran kiderül, hogy már maga a feladatrepresentáció is különbözhet kultúrák között. Saját magam például nagyon érdekesnek találtam olvasmányaim között Georg és Walkowitz (2010) munkáját, melyben a szerzők azt találták, hogy a fogoly-dilemma helyzet keretezésére (adni a saját forrásból a másiknak, amikor az neki többet ér versus nem elvenni a másiktól, amikor a másiknak a vagyontárgy többet ér), a kontextuális kultúrák képviselői sokkal érzékenyebbek. Adnak, ha a feladat az „adást” jelöli ki, mint lehetséges választ, s „elvesznek”, ha az elvétel jelenti az interakció lehetőségét. Ezzel szemben a kevésbé kontextuális kultúrák képviselői amilyen mértékben adnak, olyan mértékben nem vesznek el. Ez az idézett munka jól szemlélteti, hogy a kooperativitás versus

versengés dilemmában meghozott döntést vizsgálni gondolt feladat egy más kultúrában egészen más jelentést hordozhat.

A kísérletes játékok alkalmazásával kapcsolatban megfogalmazott kritikák közül viszont azt, amely szerint egy ilyen vizsgálat viselkedéses adatain túl nem derül ki semmi a döntéshozók háttér-motivációiról, reprezentációiról, túlzónak tartom. A kísérletes játékokkal dolgozó módszertan ma már szinte elképzelhetetlen utókérdőívek nélkül, melyek nemcsak manipulációs ellenőrzéseket tartalmaznak, de pontosan a motívumokra, reprezentációkra kérdeznek rá. Sőt, vannak kizárólag kísérletes utókérdőív tapasztalatait bemutató tanulmányok (pl. Königstein, Kovács és Zala-Mező, 2003).

(d.)

A negyedik fejezet a japánok és magyarok versengésreprezentációját veti össze, nyílt kérdéses válaszadás alapján. Gondos, alapos tartomelemző munka segítségével vezet el ahhoz a tézishoz, hogy a versengés-fogalom kulturálisan meghatározott, a magyar válaszadóknál inkább kapcsolódik a szűkös erőforrásokért vívott harchoz, a japán válaszadóknál pedig a fejlődéshez, növekedéshez. E vizsgálat további fő tézise, hogy a versengés társas értelemben nem feltétlenül pusztító, a vetélytárs megbecsülése és a fair play küzdelem a versengő kapcsolatot pozitív társas kapcsolattá teheti. Egészében véve a kutatási eredményeket nagyon meggyőzően alátámasztottnak tartom, mindazonáltal az időperspektívával kapcsolatban tett megállapításokkal, illetve a magyarok és japánok markánsan különböző versengésfölfogásával kapcsolatban árnyalatokat fogalmazok meg.

A versengés időperspektívájával kapcsolatban alkalmazott kategorizációt a bemutatott példák alapján nem tartom teljesen meggyőzőnek. Talán kifejezőbb lehetne az *eredmény*, illetve *folyamat-orientáció*, ahogyan azt a kategória definícióban a szerző meg is jelölte. Például rövidtávra utalónak lett kategorizálva az „egy rostán való átjutás”, vagy a „megtudni, hol állok a rangsorban”, illetve „két ember összeméri a tudását”. Hosszú távúnak pedig a „mindenki stimulál mindenkit és ez mindenkit fejleszt”. Az idői megkülönböztetést inkább pszichológiai implikációnak látom, mint egyértelmű adatnak. Lehet összefüggés az eredmény-orientáció és a rövid távú gondolkodás között, de ezt az adatok alapján nem jelenthetjük ki.

Ebben a vizsgálatban kerül bevezetésre az *együttműködve versengés* fogalom, az együttműködés égisze alatt zajló versengés kapcsán. A szabályok betartásával való fair play versengést, mely a vetélytársban a növekedést lehetővé tevő partnert lát, együttműködve versengésnek is nevezhetjük, de akár sportszerű versengésnek vagy ahogyan a szerző is gyakran teszi, konstruktív versengésnek is. Magam inkább ez utóbbi elnevezést tartom szerencsésebbnek, tekintettel arra, hogy a mára nagy múltra visszatekintő többdimenziós versengésfölfogásnak nincs szüksége arra, hogy újra és újra visszanyúljon a „Szépség és szörnyeteg” metaforához, ami megnehezítheti a versengésfogalom nagykorúvá válását. Megfontolás tárgyaként vetem föl, hogy vajon a többdimenziós versengés két dimenziója nem sokkal inkább az eredmény és a folyamat-e, mint a versengés és az együttműködés.

A kutatás a versengés motivációs bázisát tekintve hangsúlyeltolódásokat tárt fel a magyarok és japánok között. Az eredmények bemutatásánál ezek a hangsúlyeltolódások az egész mintázat részeként nagyon árnyaltan vannak bemutatva, azonban mire a diszkusszióhoz ér a szerző, olykor talán túlzó megfogalmazásokat tesz. Pl. „... Ugyanakkor olyan magyar válaszadók, akik a versengést, egy egymást kölcsönösen és/vagy a társadalmat fejlesztő folyamatként konceptualizálták, lényegében nem léteztek, ilyen versengéskonceptió nem jelent meg a magyar egyetemisták között.” A 14. táblázat szerint viszont a fejlődés/növekedés

magyaroknál 24%-osan való jelenlevőségéről tájékoztat, ami mintegy 75 személy. Ugyancsak a diszkusszióban olvashatjuk, hogy „...A magyarok esetében a versengés dominánsan, mint egy ellenséges, kemény, durva, szociáldarwinista folyamat rajzolódott ki”, miközben a szelekció dominanciáját sokkal pontosabb nem többségi, de legnagyobb gyakorisággal előforduló értelmezésként láttatni, amit szinte alig lemaradva követ a motiváció-funkció. Ugyanígy némi túlzásnak látom azt is, hogy a kegyetlenség a magyaroknál normatív elvárás (36%), a konstruktív versengésre ösztökélő fejlődés/növekedés motívum pedig ritka (24%). 36% és 24% közti különbség túl kevés ahhoz, hogy az egyik többségi vélemény, a másik pedig kisebbségi vélemény kategóriába essen

(e.)

Az ötödik fejezet az AGA módszerrel elvégzett kutatások eredményeit tartalmazza magyar, angol, indiai, kínai, japán és török összevetésben. A vizsgálat kérdésfelvetése remekül nyer beágyazást a gazdaság, gazdagság, teljesítmény, versengés problematikába. A szakirodalom alapján ezek a jelenségek egy bizonyos szintig együtt mozognak, de a posztmaterialista értékváltással a gazdagság, mint adottság, telít, és más értékek felé fordítja az érdeklődést, ami azt is maga után vonja, hogy a versengés az „anyagi javakért való versengés” értelemben talajt veszíthet. A gazdaságilag legfejlettebb országok válaszadóinak asszociációi a versengéssel kapcsolatban valóban több negatív érzelmet és enerváltságot tükröztek, míg a gazdaságilag dinamikusan fejlődő országok válaszadóinak asszociációi több keménységet, harciasságot, pozitív érzelmet.

A fejezet széleskörű és gazdag történelmi és kulturális ismereteket tartalmaz az érintett országokról, s nagyon szerencsés, hogy a szerző mindig köti eredményeit más elérhető eredményekhez (Hofstede és Globe kutatások), melyekben a versengés szempontjából releváns kultúrköri dimenziókat mértek (időorientáció, teljesítmény, materializmus). A bevezetőben meggyőzően rávilágít arra, hogy a versenyhez való hozzáállást egyszerű skálával mérni (pl. „A verseny káros dolog.”) mennyire megtévesztő eredményekhez vezet (World Values Survey, 2005-2007, 2008). Például az ilyen felmérések alapján a magyarok és japánok egyformán negatívan viszonyulnak a versengéshez, miközben már az előző vizsgálatból láthattuk, hogy mennyire más felfogásaik vannak.

A kutatás bevezetőjében a szociális reprezentációs hagyomány és az AGA módszer összevetése kapcsán némi egyensúlytalanság forrása, hogy a reprezentációelmélet alkalmazásának inkább a Verges féle gyakorlata jelenik meg, a filozófiája kevésbé, míg Szalay és Deese AGA módszere konceptuális szinten is kifejtést nyer. Ez a némi kiegyensúlyozatlanság a vizsgálati rész felvezetésében is jelen van. Míg a releváns reprezentációkutatásos előzmények (Fülöp, Roland-Levy és Berkics, 2004 vagy Roland Levy és Fülöp 2004 vagy Orosz 2008, 2010) helyt kapnak és kifejtést nyernek (pl. eredményorientáció és folyamatorientáció vagy a versengés-reprezentáció szilárd központi mag nélkülsége a magyaroknál), addig az AGA előzmények nincsenek tárgyalva, azzal az ígérettel, hogy azok majd a megvitatásban jönnek elő. Cserébe be vannak mutatva egyáltalán nem, vagy csak kevésbé releváns magyar AGA- kutatások.

Az eredmények a módszer alkalmazásával együtt járó igen alapos dokumentáció segítségével nyernek bemutatást, s a vizsgálati hipotézis (gazdaság, gazdagság, teljesítmény tükröződése a versengés asszociációkban) jellemzően megerősítést kap. A magyarok némi kivételt képeznek, tekintettel arra, hogy a küzdelem és erőfeszítés az asszociációkban igen hangsúlyos, s a makrogazdasági mutatókban mért eredményesség annak ellenére elmarad, hogy igazából még lenne hova fejlődünk. A magyarázatadásban a szerző a magyarok egymással való ellenségeskedésének gondolatához fordul. Ezen a ponton az olvasó szívesen

találkozna más lehetséges magyarázatokkal is, hiszen a mikro- és makroszint között közvetlen ok okozati összefüggéseket feltételező logika a dolgozat egészétől teljesen idegen. A másik kérdés, amelyben talán egyértelmű válasz nélkül marad az olvasó, hogy a japánok asszociációiból miért marad el a nyílt kérdéses előző vizsgálat eredményei közt rájuk olyannyira jellemző fejlődés-gondolat. Egyrészt a közben eltelt időre apelláló magyarázatot kapunk, mely szerint egy érték-hangsúly eltolódás ment végbe a japán társadalomban, másrészt pedig azt a következtetést fogalmazza meg a szerző, hogy a tudatos és kevésbé tudatos válaszadás a jelentéseknek mennyire más rétegeit ragadja meg.

Az AGA eredmények interpretációja kapcsán felvetődik egy elvi kérdés is: hogyan lehet jelentéseket jelentésekkel magyarázni? Bár az AGA elvileg nagy tartalmi kategóriákat használ, ennek ellenére meglátásom szerint ennek a módszernek is szembe kell nézni az összehasonlíthatóság végső problémájával. Például a magyarok versengéssel kapcsolatos negatív érzelmeit a versengésre adott harc és agresszió asszociációkkal magyarázza a szerző. Megtekintve az első 20 jelentéstartományt, a kívülállónak úgy tűnik, hogy legalább annyi ellenségjelentésű asszociáció a japánoknál is van, mint a magyaroknál (miért lenne agresszívbab a harc, mint a csata), és akkor még azt nem is tudjuk, hogy az „undokai” vagy a „felvételi” a japánoknál pontosan mit jelent.

(f.)

A hetedikről a tizenegyedik fejezetig a győzelemre és veszteségre adott érzelmi és viselkedési reakciók magyar-kínai összehasonlító vizsgálatai nyerne tárgyalást. A nemek, életkorok, és kultúrák közti különbségek keresése szisztematikus, mindegyik szempont alapos irodalmi beágyazást nyer. A kutatás eredményeképp eljutunk ahhoz a megállapításhoz, hogy mind a győzelemre, mind a veszteségre adott érzelmi és viselkedési válaszoknak lehet egy olyan univerzális mintázata, mely az elkerülő-feladó, illetve a kiegyensúlyozottan megküzdő választípusokat tartalmazza.

Véleményem szerint a zavar és szociális óvatosság faktor jelenléte nem feltétlenül mond ellen Tracy és Matsumoto (2008) vizsgálatának, mint ahogyan azt a szerző tartja. Tracy és Matsumoto (2008) sportolóknál azt találták, hogy az öröm és büszkeség győzelemre adott reakciója kultúrákon átível. A szerző ezt az eredményt a sajátos sportolói mintával magyarázza. Ugyanakkor az öröm és büszkeség, valamint a zavar és óvatosság a szerző kutatásai szerint is egymás mellett is jelen lehet. Jakus László magyar élsportolói mintán végzett kutatásai szerint is valóban jelen van az öröm és büszkeség is, de a zavar és óvatosság érzése is győzelem esetén.

A vizsgálati eredményeket bemutató ábrák nagyon hasznosak, jól értelmezhetőek. Olyanok, mintha SEM módszer alkalmazásával nyert eredményeket tárnának elénk, azonban alaposabban mögé tekintve, ezek az ábrák inkább a korrelációs eredményeket interpretáló értelmezések termékei. Még tovább erősödne az eredmények üzenet-értéke, ha a SEM módszer alkalmazása megerősítené a javasolt modellt.

(g.)

A három kutatás összegző megvitatása helyett a befejezés inkább a többdimenziós versengéskonceptió karrierjének értékeléséhez nyújt adalékot. Tekintve a dolgozat monumentális terjedelmét, a mindenkor olvasó valószínűleg hálás lenne, ha egy olyan összefoglalót olvashatna, melyben e hatalmas és alapos, részleteiben is kidolgozott, nagyon igényes munkának az esszenciáját találja.

III. Konklúzió

Fülöp Márta doktori disszertációja a szerző hosszú időn át szisztematikusan építkező kutatásainak a részlet-gazdag, alapos, irodalmi megalapozásában, kérdéseiben, módszereiben, válaszaiban és következtetéseiben rendkívül igényesen kivitelezett beszámolóját adja. A szerző tézisei a bemutatott hiteles adatok alapján a tudományterület fejlődéséhez messzemenően hozzájárulnak. A doktori munka tudományos eredményeit elegendőnek tartom az MTA doktori cím megszerzéséhez, a nyilvános védés kitűzését, a mű elfogadását és az MTA doktori cím odaítélését javaslom.

Irodalom:

(Csak a dolgozatban nem, de a bírálóban szereplő irodalmakat jelölve)

Balliet, D., Parks, C., & Joireman, J. (2009). Social value orientation and cooperation in social dilemmas: A meta-analysis. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12, 533–547.

De Dreu, C. K. W., Weingart, L. R., & Kwon, S. (2000). Influence of social motives on integrative negotiations: A meta-analytic review and test of two theories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 889–905.

Goerg, S.J., Walkowitz, G. (2010). On the prevalence of framing effects across subject-pools in a two-person cooperation game. *Journal of Economic Psychology*, 31, 849–859.

Königstein, M., Kovács, J., & Zala-Mező, E. (2003). Fairness in a one-principal-two-agents game—a post-experimental questionnaire analysis. *Journal of Economic Psychology*, 24, 491–503.

Messick, D. M., & McClintock, C. G. (1968). Motivational bases of choice in experimental games. *Journal of Experimental Social Psychology*, 4, 1–25.

Pruitt, D. G., & Rubin, J. Z. (1986). *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. New York: Random House.

Van Lange, P. A., & Joireman, J. A. (2009). Social and temporal orientations in social dilemmas. In R. M. Kramer, A. E. Tenbrunsel, & M. Bazerman (Eds.), *Social decision making: Social dilemmas, social values, and ethical judgments* (pp. 71–94). New York: Psychology Press.

Debrecen, 2014-07-09.

Molnárné dr. Kovács Judit
Habilitált egyetemi docens
Debreceni Egyetem, Pszichológiai Intézet